

GEODETSKO-KATASTRSKI FONDI ARHIVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Joc Triglav

Ste se kdaj vprašali, koliko sploh veste o zgodovini zemljiškega katastra in geodezije na Slovenskem? Meni se ta vprašanja ob delu porajajo zelo pogosto in običajno ugotovim, da kljub vsemu, kar si domišljam, da vem o svoji stroki, v resnici vem »eno figo«. Pravzaprav eno prav majhno figo, če sem iskren. Da si jo boste lažje predstavljali: tako majcena je, da si jo mravljica lahko spotoma vrže na hrbet in odnese domov.

Ampak zadeva sploh ni tako brezupna, kot se zdi. Namreč, manj kot veste, več se lahko naučite! A ni to krasno spoznanje za začetek?! In več kot se boste naučili, več novih neznanih polj, ki vas bodo vabila v raziskovanja, se bo pojavilo pred vami. Miselnih in drugih dogodivščin ob novih spoznanjih vam na tej poti zagotovo ne bo zmanjkalo.

Ali si radi ogledate Indiano Jonesa in njegove dogodivščine? Vas je pritegnila knjiga o da Vincijevi šifri? Raziskovanje, ki vam ga ponujam na naslednjih straneh, je še mnogo boljše. In to vse o rečeh, ki so se v zadnjih stoletjih dogajale na slovenskih tleh, tako rekoč pred vašim domačim pragom.

Ker vem, da ste leni približno kot jaz in da imate radi stvari lepo servirane na krožniku, vam torej na naslednjih straneh za spodbudo ponujam preprosto odskočno desko v deželo odkritij o zgodovini zemljiškega katastra in geodetske službe na Slovenskem. To deželo odkritij boste našli v fondih Arhiva Republike Slovenije.

Stavba Arhiva republike Slovenije v Ljubljani, Zvezdarska ulica 1

Skupaj sem vam zložil osnovne podatke o pomembnejših arhivskih fondih, ki so posebej zanimivi za geodete. Za vsak fond sem dodal URL-naslov. Če boste uporabili spletno različico naše revije na www.geodetski-vestnik.com, je dovolj že en klik na navedene URL-naslove in že boste prišli do podrobnejšega opisa posameznega fonda. Živo si boste začeli predstavljati stotine fasciklov in map, stotine tekočih metrov katastrskega in geodetskega arhivskega gradiva. Tam nekje v fasciklih in med policami se med vsemi drugimi podatki skrivajo tudi podatki o vaših pra...dedkih in pra...babicah ter njihovem imetju. Zaželeli si boste vsaj v mislih razpihati prah s teh dokumentov. Klicali boste predsednika svojega geodetskega društva in ga vprašali, kdaj bo organiziral ekskurzijo društva v Arhiv Slovenije ...

Za začetek vsaj malo pobrsajte po naslednjih straneh in nato glede na opis fonda, ki vas je pritegnil, kliknite na njegov URL-naslov. Poglejte, kaj in kako so geodeti počeli v zvezi z evidencami o nepremičninah v starih časih, in primerjajte s tem, kaj in kako to počnemo danes. Oči vam bodo skakale na peclje, doživeli boste večkratni deja-vu in še kaj.

Lahko pa tudi mirno preskočite naslednje strani ... a tako ne boste nikoli izvedeli, česa vsega ne veste o zgodovini zemljiškega katastra in geodezije na Slovenskem!

Opomba avtorja: Besede, ki ste jih prebrali zgoraj, so avtorjeve. Besedilo na naslednjih straneh je iz opisov fondov, neposredno je prevzeto s spletnih strani Arhiva Republike Slovenije (ARS). Avtor je besedila ARS le primerno oblikoval, da bi spodbudil in poenostavil vaš vstop v nadaljnje raziskovanje gradiv. Fondi so navedeni po rastoči številki oznake.

SI AS 173 IMENJSKA KNJIGA ZA KRANJSKO, 1539-1871 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23250>

Historiat fonda:

V 16. stol. je bilo osnova za obdavčenje imenje (Gült), to je dohodek zemljiškega gospoda od lastne (dominikalne) zemlje in od podložnikov. Na podlagi prijav sestavljene registre imenj imenujemo imenjske knjige.

Imenjska knjiga je urejala lastninsko pravico in davčno naklado (davčni kataster), vodil jo je deželni knjigovodja. Vpis se je vršil na podlagi predloženih listin, na pismeno prošnjo in na odredbo stanovskega odbora, redko pa tudi na podlagi ustnih dvostranskih pogodb v navzočnosti obeh strank. Sprva so jih vodili po upravnih enotah (četrti) in po socialnih stopnjah lastnikov, novo imensko knjigo pa po okrožjih in šele v okviru teh po stanovih. Za Kranjsko je prva imenjska knjiga izpričana leta 1536. Nastala je z razvojem obdavčenja zemljišč, ki so bila v lasti plemstva, duhovščine, cerkve, mest in drugih svobodnih posestnikov, obdavčitev pa je bila določena na osnovi napovedi. Po poravnavi, sklenjeni na zboru odposlancev deželnih stanov vseh avstrijskih dežel v Pragi 11. 1. 1542, so sklenili, da naj bi na deželi vsak svobodni zemljiški lastnik prijavil svoja poslopja, zemljišča in realne užitne pravice, in jih ocenil. K davčnemu kontingentu na Kranjskem so prispevala tudi mesta in trgi.

Zaradi nepravilnosti pri vpisih so leta 1615 kranjski deželni odborniki predlagali ugotavljanje pravega stanja. Leta 1618 so res nastavili novo imenjsko knjigo, vendar zaradi razdrobljenosti zemljiške posesti na Kranjskem niso mogli uspešno voditi evidence zemljišč in davkov vse do davčne rektifikacije v času Marije Terezije, ki je temeljila na vpisih v imenjsko knjigo iz leta 1618. V letih 1748–1756 so spremenili davčni sistem, zato so 1758. začeli pisati izboljšano imenjsko knjigo, ta pa je postala osnova za izdelavo deželne deske. Imenjska knjiga dokumentira porazdelitev zemljiške posesti med posamezne družbene plasti svobodnikov. Posestno stanje je bilo zajeto le sumarično.

Z uvedbo stabilnega reambuliranega katastra in nove zemljiške knjige v prvi polovici 19. stol. je imenjska knjiga postala za davčno upravo nepotrebna, zato so jo opustili.

#Imenjsko knjigo je Narodnemu muzeju oziroma arhivu v letih 1937, 1938 in 1939 izročilo Predsedstvo Okrožnega sodišča v Ljubljani.

SI AS 174 TEREZIJSKI KATASTER ZA KRANJSKO, 1747–1805 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23251>

Historiat fonda:

Izvedba davčne rektifikacije in katastra, ki jo je napovedala cesarica Marija Terezija na Kranjskem s patentom z dne 12. 8. 1747, je bila naložena Glavni komisiji ter lokalnim komisijam. Za izvedbo napovedi so bila dana posebna navodila, v katerih je bil določen rok za izvedbo napovedi od 23. 4. do 15. 6. 1748. Dela na izvedbi davčnih napovedi so le počasi napredovala, tako da je morala država roke prijav komisij večkrat podaljšati, tudi zaradi počasnega dela revizijskih komisij, ki so morale napovedi soočiti z uradnimi listinami, urbarji, potrdili in drugim gradivom, zlasti vpisi v imenjsko knjigo iz leta 1618. Lokalne komisije, ki so napovedi preverjale, so nepravilne napovedi predlagateljem vračale in od njih zahtevale, da jih popravijo. Manjše popravke so komisije same vpisovale v napovedi. Določeno je bilo, da morajo kmetje dati svoje napovedi ločeno od zemljiških gospodov. Komisija je pripravila za napoved posebne obrazce, v katere je bilo treba vpisati vse podatke o posesti in njenih dohodkih. Vse te podatke je zbral in obdelal kalkulant, pregledal in overil pa jih je preglednik. Kalkulant in preglednik sta bila uradnika kresije.

Terezijanski kataster je popis nosilcev pravnih pravic do zemlje, prikazuje pa uporabo zemljišč v okviru štirih katastrskih kultur, napovedi dohodka in podložniških obveznosti. Podatki, zajeti v tem katastrskem operatu, izkazujejo razdrobljenost zemljiške posesti ter razvid podložniških obveznosti do zemljiškega gospoda. Operat predstavlja evidenco dominikalnih in kmečkih zemljišč v poizkusu poenotenja obdavčenja dohodkov od zemljišč, ki ga je nameravala izvesti cesarica Marija Terezija. Pri tej nameri zemljišča niso bila izmerjena, temveč je bila njihova velikost ocenjena po povprečni količini donosa. Pri terezijanskem katastrskem operatu so bili dohodki od zemljišč napovedani deloma v denarju, deloma pa v naturalijah.

Terezijanski katastrski operat je bil izdelan v okviru posameznih dežel po okrožjih (kresijah) in po enotnem ureditvenem sistemu, ki je slonel na razporeditvi nosilcev dominikalne posesti. Razvršča jih po naslednjem zaporedju: prelati in samostani, župniki in beneficijati, cerkve

in bratovščine, župniki s primanjkljajem duhovniške plače, špitali, plemstvo, drugi lastniki, deželnoknežja mesta in trgi, novougotovljena imenja.

Na Kranjskem sta bila skupaj 1102 imetnika dominikalne posesti, od katerih je bilo 436 cerkvenih, 248 plemiških, 12 mest in trgov, 8 špitalov, 71 drugih lastnikov ter 321 na novo ugotovljenih imenj, ki so nastala po vpisu v imenjsko knjigo iz leta 1618. Dominikalne napovedi terezijanskega katastrskega operata so bile izpolnjene na obrazcih A, B, C in D, dohodki rustikalne posesti pa so bili napovedani na obrazcih E, F in G. Obrazca E in F rustikalne napovedi se po značaju prekrivata z obrazcema A in D dominikalnih napovedi. Kalkulacijske ali obračunske tabele so bile izdelane na nenatiskanem obrazcu, vendar po enotnem konceptu. Za vsakega nosilca dominikalne posesti sta v kalkulacijskih tabelah zajeti dve skupini podatkov. V prvi skupini so zbrani podatki o velikosti posesti in o stari davčni odmeri, v drugi skupini so zapisani podatki o vseh dohodkih za dominikalno in rustikalno posest. Kmečke napovedi so vezane v posebne knjige, napovedne tabele. Za Kranjsko je ohranjenih 211 k. kmečkih napovedi. Dominikalne napovedi predstavljajo manjši del tega arhivskega fonda, ki sicer obsega 120 f. arhivskega gradiva.

#Terezijanski katastrski operat je bil izdelan v letih 1748 in 1756. Shranjen je bil na Deželnem, kasneje Okrožnem sodišču, od koder je bil leta 1948 prevzet v AS. Arhivsko gradivo terezijanskega katastra za Kranjsko je ohranjeno skoraj v celoti.

SI AS 175 JOŽEFINSKI KATASTER KRANJSKO, 1784–1790 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23252>

Historiat fonda:

Jožefinski katastrski operat je nastal na osnovi patenta cesarja Jožefa II. z dne 20. 04. 1785. Država je izvedbo katastrske izmere organizirala preko nabornih okrajev oziroma nabornih gospostev in sosesk (občin), ki so se pri katastrski izmeri dobro organizirale in so med seboj sodelovale. Župan in izvoljeni odborniki soseske so bili člani komisije za izmero in ocenitev donosa zemljišč. Soseske so v obliki davčne oziroma katastrske občine dobile izoblikovan teritorij, ki je z določenimi korekturami pri nekaterih katastrskih občinah ostal ohranjen do današnjih dni. Katastrska občina je bila temeljna enota, v okviru katere se je izvršil popis, izmera zemljišč in napoved donosa zemljišča.

Za izvedbo katastrskega operata so bili imenovani naslednji organi: višja komisija, ki je s svojim delokrogom pokrivala posamezno deželo, podkomisija, katere delokrog je bil teritorij okrožja, in lokalna komisija, ki je izvedla popis in izmero ter ocenitev donosa. Podkomisijo so sestavljali okrožni komisar, ekonom in inženir. Njihov delokrog je bilo usmerjanje meritvenih del na terenu in inštruiranje lokalnih komisij za pravilno delo pri izdelavi katastrskega operata. Lokalno komisijo je vodil uradnik krajevne gosposke, izvedbo meritvenih del pa predstavnik soseske - občine z županom na čelu. Izvajalci del pri popisu in izmeri zemljišč so morali položiti posebno prisego, s katero so se morali zavezati, da bodo svoje delo pošteno, vestno in pravilno opravili.

Delo pri vzpostavitvi novega katastrskega operata so začeli z določitvijo mej katastrske občine. V okviru posamezne katastrske občine so bila zemljišča razdeljena na osnovi topografske lege na

več manjših zaključenih posestnih enot, ki so jih imenovali ledine, v okviru ledin pa so opravili popis in izmero posameznih zemljiških parcel. V izmero so bile pritegnjene vse zemljiške parcele, od katerih je bilo pričakovati kak donos. Pri izmeri posamezne parcele je moral sodelovati lastnik in uradnik za zapis ugotovitev opravljene izmere.

Meritev zemljišč se je opravila s predpisanim merilnim orodjem. Napoved donosa njiv so opravili po enotnih kriterijih. V patentu je bil določen rok do konca oktobra 1785 za dokončanje popisa, izmere in ocene donosa. Uradno je bilo razglašeno, da so bila dela zaključena, šele meseca februarja 1789. Jožefinski katastrski operat je bil v uporabi le od novembra 1789 do konca aprila 1790. Operat vsake katastrske občine obsega fasijsko knjigo, liste individualnih izvlečkov (posestni listi) in izvlečke davčne subrepatiacije po abecednem seznamu posestnikov. Fasija (napoved) je bila namenjena popisu in izmeri zemljiških parcel in predstavlja osnovni in bistveni sestavni del tega katastrskega operata.

V posestnem listu je zajeto stanje nepremičnin posameznega posestnika. Obrazec ima naslednje rubrike: topografska številka parcele, ime ledine in katastrska kultura parcele, površina parcele po izmeri, kontrolirani donos zemljišča in donos celotnega posestva. V glavi obrazca so še zajeti podatki o gospostvu, okrožju, ime in priimek posestnika, hišna številka, občina in tekoča številka lastnika v okviru občine. Vpisi parcel v posestnem listu so zajeti po katastrskih kulturah. Parcele so v posestnem listu navedene po vrstnem redu ledin. Posestni list ima na zadnji strani tudi pomožni obrazec, v katerem je denarni izračun donosa posameznih katastrskih kulturnih zemljišč in izračun vsote zemljiškega davka, ki jo mora posameznik plačati. Posestne liste so morali podpisati posestniki.

#V skladu s 43. členom pouka o popisu, izmeri in napovedi zemljišč iz leta 1785 naj bi se hranil katastrski operat pri županu katastrske občine, kasneje so določilo spremenili tako, da naj bi se operat hranil v ognjavarni hiši pri županu ali v župnišču. Po prenehanju veljavnosti jožefinskega katastrskega operata naj bi se operat shranil pri okrajnih gosposkah. Še vedno ni jasno stanje hranjenja jožefinskega katastrskega operata za Kranjsko za čas od njegovega nastanka do leta 1950, ko je bilogradio odkrito v poslopju Narodnega muzeja v Ljubljani. Z njegovo ureditvijo se je pokazalo, da je ohranjena približno ena tretjina jožefinskega katastrskega operata za Kranjsko. Od 879 katastrskih občin je ohranjeno gradivo za 375 občin in še to ne v celoti. Gradivo je ohranjeno za 148 katastrskih občin ljubljanskega, za 163 občin novomeškega in za 64 občin postojnskega okrožnega urada. Urejeno je po katastrskih občinah, te pa v okviru nabornih gospostev in po okrožnih (kresijskih) uradih.

SI AS 176 FRANCISCEJSKI KATASTER ZA KRANJSKO, 1823–1869 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23253>

Historiat fonda:

V pripravah za izvedbo stabilnega katastra v avstrijskih deželah ima odločilno vlogo cesarski patent Franca I. z dne 23. 12. 1817. Za pripravo in izdelavo katastra in nove davčne regulacije so bili ustanovljeni posebni upravni organi in komisije, tako na ravni centralnih uradov na Dunaju

kakor tudi v posameznih deželah. Na Kranjskem je delovala Deželna komisija za regulacijo zemljiškega davka ter tri okrožne (kresijske) komisije, ki so imele sedeže v Ljubljani, Novem mestu in Postojni. Okrožno komisijo je vodil okrožni glavar ali njegov namestnik, sestavljali pa so jo okrožni komisar, poddirektor mapiranja ter inšpektor za ocenitev. Deželni komisiji, ki ji je pripadalo vodenje vseh katastralno-meritvenih poslov v deželi, je načeloval predsednik.

Osnovne enote za izdelavo franciscejskega katastra so bile katastrske občine, ki so bile izoblikovane ob izdelavi jožefinskega katastrskega operata.

Popis občinske meje je opravil za to določen geometer, pri tem so sodelovali še en uradnik okrožnega ali okrajnega urada, predstojnik občine, po dva izvoljena predstavnika občine, ki sta dobro poznala občinske meje, ter predstavnik sosednje mejne občine. Razpored in vrstni red popisa občinske meje je določila okrožna komisija. Pri ogledu meje so sodelovali uradniki okrajnega gospostva, župan in izvoljeni občinski odborniki. Vsi prisotni so po komisijem pregledu s svojimi podpisi izjavljali na vsakem listu indikacijske skice, da je bila izmera pravilno opravljena.

Izmera zemljišč je temeljila na obširnih pripravah in na novih dosežkih zemljemstva v začetku 19. stol. Bila je za takratne razmere izredno natančna, opravili pa so jo za to izšolani geometri. Najprej so morali določiti geodetsko osnovo za merjenje. Po določitvi koordinatnega sistema za vso Avstrijo in po določitvi koordinatnih točk, ki so bile za slovensko ozemlje na Schöcklu pri Gradcu in na Krimu pri Ljubljani, je bila dana podlaga za izvedbo triangulacije in za katastrsko izmero.

Originalne katastrske mape in indikacijske skice so bile izdelane v merilu 1 : 2880; za merjenje v težko dostopnih krajih se je lahko uporabljalo merilo 1 : 5760, za merjenje v mestih pa tudi merilo 1 : 1440 ali celo 1 : 720.

Franciscejski katastrski operat ima poleg indikacijskih skic in katastrskih map tudi spisovni del. Ta je sestavljen po obrazcih, v katerih so zajeti vsi podatki o izmeri in podatki za pridobitev hitre informacije o posameznem posestniku ali o posameznem zemljišču. Sestavljajo ga: zapisnik zemljiških parcel, zapisnik stavbnih parcel, izkaz površine zemljišč po katastrskih kulturah, abecedni seznam zemljiških posestnikov, popis mej katastrske občine, seznam neznanih lastnikov zemljišč, zapisnik o izračunavanju površine zemljišč, pismena dokazila o imenovanju. Franciscejski katastrski operat za Kranjsko ne vsebuje zadnjih treh sestavnih delov, pač pa so mu priključeni tako imenovani cenilni operati (izračuni davkov glede na velikost in kvaliteto oziroma donos zemljišč).

Arhivsko gradivo franciscejskega katastrskega operata za slovensko ozemlje je nastalo v letih 1818–1828, rektifikacijske mape (popravki) so nastajale kasneje. Triangulacija je bila na Kranjskem opravljena v letih 1822–1826.

Franciscejski katastrski operat za slovensko ozemlje ni v celoti ohranjen, še najbolj popolno je gradivo za bivšo deželo Kranjsko. To praviloma vsebuje za posamezno katastrsko občino indikacijske skice (povezane v fascikle) originalne mape s kopijami in rektifikacijskimi mapami, tako imenovani protokol in cenilni operat, ki predstavljata spisovni del gradiva.

#Arhivsko gradivo franciscejskega katastrskega operata za Kranjsko je AS izročila Republiška geodetska uprava v letih 1948, 1949, 1952, 1956 in 1961.

SI AS 177 FRANCISCEJSKI KATASTER ZA ŠTAJERSKO, 1823–1869 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23254>

Historiat fonda:

Glej AS 176.

Triangulacija in katastrska izmera sta bili na Štajerskem opravljene v letih 1819–1825. Izhodiščna točka koordinatnega sistema za Štajersko je bila na Schöcklu pri Gradcu. Na slovenskem delu Štajerske sta delovali dve okrožni komisiji, in sicer v Celju in v Mariboru.

#Nekaj časa je bilo gradivo franciscejskega katastrskega operata spravljeno na Finančni direkciji, kjer so njegovo ureditev nekoliko spremenili. Združili so celjsko in mariborsko okrožje, nato pa so katastrske občine na novo oštevilčili. Za slovenski del Štajerske je ohranjenih 2343 katastrskih map ter 1121 f. spisovnega gradiva.

Arhivsko gradivo franciscejskega katastrskega operata za slovenski del Štajerske je AS izročila Republiška geodetska uprava v letih 1948, 1949, 1952, 1956 in 1961. Del gradiva so po drugi svetovni vojni hranili v Narodnem muzeju v Ljubljani, ostalemu fondu pa je bil priključen po izročitvi 19. 4. 1977.

SI AS 178 FRANCISCEJSKI KATASTER ZA KOROŠKO, 1823–1869 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23255>

Historiat fonda:

Glej AS 176.

Triangulacija in katastrska izmera sta bili opravljene na Koroškem v letih 1825–1828. Za del ozemlja dežele Koroške, ki danes spada v Republiko Slovenijo, je bilo za izdelavo katastrskega operata pristojno celovško okrožje. Arhivsko gradivo franciscejskega katastrskega operata za tisti del Koroške, ki se danes nahaja v Sloveniji, je AS izročila Republiška geodetska uprava v letih 1948, 1949, 1952, 1956 in 1961.

SI AS 179 FRANCISCEJSKI KATASTER ZA PRIMORSKO, 1811–1869 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23256>

Historiat fonda:

Glej AS 176.

Slovensko ozemlje zahodno od Soče in rateškega razvodja je v letih od 1809 do 1813 spadalo k Napoleonovemu Kraljestvu Italija. Za to območje so Francozi v letih 1811 do 1813 izdelali kataster, izdelavo pa povsem prevzeli po »Milanskem katastru«. Katastrske mape so bile narisane

s svinčnikom ali črnilom, izdelane so bile v merilu 1 : 2000, pregledne karte pa v merilu 1 : 8000. Po ponovni priključitvi ozemlja k habsburški monarhiji so avstrijski upravni organi uporabljali tudi ta kataster, katerega mape se zato hranijo med mapami franciscejskega katastra za Primorsko. Triangulacija in katastrska izmera po navodilih za izdelavo franciscejskega katastra sta bili opravljena v Slovenskem Primorju in Istri v letih 1817–1825.

#Arhivsko gradivo franciscejskega katastrskega operata za Slovensko Primorje je AS izročila Republiška geodetska uprava v letih 1948, 1949, 1952, 1956 in 1961.

SI AS 180 KATASTER ZA PREKMURJE, 1858–1860 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23257>

Historiat fonda:

Prekmurje ni bilo zajeto v katastrska merjenja v dvajsetih letih 19. stol., pač pa se je prva izmera tam začela šele po letu 1856, potem ko je bila s cesarskima patentoma z dne 20. in 31. 10. 1850 deklarirana uvedba stabilnega katastra v ogrskem delu države in izdana navodila za izvedbo izdelave katastrske izmere. Merjenje je bilo prav tako kot v ostalih avstrijskih deželah izvedeno na ploskovnem koordinatnem sistemu, izhodiščna točka le-tega pa je bil vzhodni stolp zvezdarne na Gellerthegyu pri Budimpešti. Glej tudi AS 176.

AS ga je izročil Katastrski urad Murska Sobota 22. 6. 1961.

SI AS 181 REAMBULANČNI KATASTER ZA KRANJSKO, 1867–1882 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23258>

Historiat fonda:

V Avstro-Ogrski se je kljub uvedbi stabilnega katastrskega operata še vedno uporabljalo vsaj pet različnih izračunavanj davkov, to pa je prinašalo neenakomernost razdelitve davčnih bremen ne samo v državi, pač pa tudi v posameznih deželah. Zaradi različnih sprememb na področjih ureditve države, prometa, pravnih odnosov do zemlje (prehod iz absolutistične v ustavno ureditev države, izgradnja glavnih železniških povezav, zemljiška odveza), je bilo nujno, da se tudi na področju plačevanja davkov vpeljejo izboljšave, saj katastrski operat ponekod praktično ni bil več uporaben. Zakon o reambulanci zemljiškega katastra nosi datum 24. 5. 1869 in odreja novo izmero zemljišč.

Pri novi izmeri zemljišč so geometri upoštevali nova dognanja na področju svoje stroke (namesto geometrijske mreže zdaj triangulacijska mreža), pri delu pa so si pomagali s celotnim franciscejskim katastrskim operatom, ki jim je služil kot osnova, iz katere so izhajali. Komisije za meritve so bile sestavljene iz inšpektorjev, geometrov in pomožnih uradnikov, k sodelovanju pa so pritegnili predstojnika občine, izvoljenega predstavnika občine in lastnika zemljišča. Po izmeri so izdelali nove indikacijske skice in nove cenilne operate, kadar so se novi podatki toliko razlikovali od starih, da stari niso bili več uporabni, tudi če so jih popravili. To danes označujemo kot reambulančni kataster.

Novi katastrski operat obsega: uvrstitev po razredih, parcelni protokol, seznam izbranih parcel, abecedni seznam zemljiških in hišnih posestnikov, seznam hiš, izkaz zemljiške posesti, protokol preračunavanj, cenitvene tabele, cenitveni register in protokol sprememb.

#Operat je bil prevzet v AS leta 1947 in 1948.

SI AS 182 REAMBULANČNI KATASTER ZA KOROŠKO, 1872–1879 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23259>

Historiat fonda:

Glej AS 181.

Reambulančni kataster je bil prevzet v AS med gradivom fonda Reambulančni kataster za Kranjsko. Fond vsebuje v glavnem le spisovno gradivo za katastrske občine po seznamu, navedenem pri Franciscejskem katastru za Koroško (AS 178). Map je ohranjenih le nekaj in so priključene k mapam Franciscejskega katastra za Koroško. Izročila ga je Geodetska uprava SRS leta 1961 in 1962.

SI AS 183 REAMBULANČNI KATASTER ZA PREKMURJE, 1909–1919 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23260>

Historiat fonda:

Glej AS 181.

Gradivo Reambulančnega katastra za Prekmurje obsega le spisovno gradivo (brez map) za katastrske občine, navedene v seznamu pri fondu Kataster za Prekmurje (AS 180). Gradivo reambulančnega katastra za Prekmurje je AS izročil Katastrski urad Murska Sobota 22. 6. 1961 skupaj z gradivom Franciscejskega katastra za Prekmurje.

SI AS 191 C. KR. STATISTIČNA CENTRALNA KOMISIJA, ODDELEK ZA LJUDSKO ŠTETJE, 1803–1917 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23283>

Ime ustvarjalca AG:

K. k. Statistische Zentral-Kommission (1863–1918)

C. kr. statistična centralna komisija, Oddelek za ljudsko štetje (1863–1918)

Historiat ustvarjalca:

Statistika v smislu zbiranja podatkov je stara približno toliko kot uprava. V srednjem veku so statistični podatki redki, vendar ni mogoče iti mimo raznih urbarjev, mitninskih in notarskih knjig ter nekaterih drugih dokumentov takratne družbe. S porajanjem absolutizma, ki ga spremlja širitev in krepitev osrednjih uradov, je uporabnih podatkov vedno več. Seveda je vse to početje podrejeno le dvema vidikoma finančnemu in vojaškemu.

Sredi 18. stol. imamo že prvo štetje prebivalstva, v ta čas spada tudi začetek agrarne, obrtne oziroma industrijske, trgovinske in finančne statistike.

Za potrebe organiziranega zbiranja in obdelave statističnih podatkov je cesar Franc leta 1829 ustanovil statistično službo, ki jo je podredil osrednjim finančnim organom. Izdajati so začeli publikacijo »Tafeln«. Organizacijsko se je začel prelom leta 1840 z nastankom Direkcije za administrativno statistiko, vsebinsko pa naslednje leto, ko je postal njen vodja Karel Czoerning. Vse do 1848. je bila ta služba podrejena generalnemu računskemu direktorju, vendar je bila deloma samostojna. S tehničnega stališča je spremembo prineslo to, da se ni več opirala samo na podatke osrednjih državnih organov in gubernijev, ampak je razširila krog sodelavcev na nižje oblasti in posamezne zaupnike. Določene akcije na terenu so začeli izvajati tudi prek lastnega uradništva, ki so ga v ta namen poslali z Dunaja.

Leta 1863 je prišlo do zadnje večje reorganizacije z ustanovitvijo Statistične centralne komisije. Sprva je bila podrejena finančnim oblastem, leta 1869 so jo podredili ministrstvu za trgovino, po letu dni pa ministrstvu za uk in bogočastje. Zadnje je samo zunanji znak dejstva, da se je statistika že v precejšnji meri otrešla neposredne službe državni upravi. Posamezna ministrstva so začela, in sicer najprej za trgovino, kmalu pa tudi za kmetijstvo, ustanavljati lastne statistične urade oziroma službe in izdajati lastne publikacije.

Prva statistika prebivalstva, ki obsega štetje, gibanje ter zdravstvene in stanovanjske razmere prebivalcev, sega že v leto 1754, z letom 1857 pa se začno popisi prebivalstva v današnjem smislu. Od prvotnih štetij, ki so jih opravljali predvsem za vojaške potrebe, so prešli na prave popise. Na podlagi teh štetij so izdali krajevne repertorije, leksikone občin in sezname krajev. V teh publikacijah objavljeni podatki so še posebno dragoceni zato, ker obravnavajo najmanjše teritorialne enote. Gibanje prebivalstva so spremljali na podlagi podatkov, ki so jih morali v predpisanih rokih prek oblastnih organov pošiljati vsi tisti, ki so vodili matične knjige. Zdravstveno stanje so ugotavljali na podlagi poročil uradnih zdravnikov, ki so jih morali pošiljati prek okrajnih in deželnih oblasti notranjemu ministrstvu. Stanovanjske razmere so obdelovali na podlagi popisov prebivalstva, delno pa posredno prek katastrov, na podlagi katerih so odmerjali hišnorazredni oziroma hišnonajemniški davek. Stanovanjske razmere nekaterih vrst delavcev obravnavajo tudi statistične publikacije nekaterih ministrstev.

Historiat fonda:

Italija in Jugoslavija sta 15. 9. 1961 sklenili sporazum o izročitvi arhivskega gradiva, ki je nastalo na takratnem jugoslovanskem ozemlju in ga je hranil Državni arhiv v Trstu. Gradivo je bilo izročeno 22. 11. 1961.

SI AS 1110 JOŽEFINSKI KATASTER ZA ŠTAJERSKO, 1784–1790 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25425>

Historiat fonda:

Glej AS 175.

Jožefinski kataster za Štajersko, odbrano gradivo, delno originale in delno kopije, je predala SFR Jugoslaviji Republika Avstrija na osnovi meddržavnega jugoslovansko-avstrijskega sporazuma iz leta 1923 v peti, šesti in sedmi predaji 1.-12. 6. 1981, 10.-13. 10. 1983 in 22.-26. 4. 1985.

SI AS 1111 JOŽEFINSKI KATASTER ZA KOROŠKO, 1784–1790 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25426>

Historiat fonda:

Glej AS 175.

Jožefinski kataster za Koroško, odbrano gradivo, delno v originalu in delno v kopijah, je bil prevzet v AS iz Avstrije po meddržavni pogodbi iz leta 1923 v 1. predaji 15. 10. 1976.

SI AS 315 DEŽELNA DESKA ZA KRANJSKO, 1759–1945 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23639>

Ime ustvarjalca AG:

Urad deželne deske v Ljubljani (1756–1935)

Historiat ustvarjalca:

Deželna deska je bila javna knjiga, v katero so vpisovali lastništvo in druge pravice na nepremičninah za vso stanovsko posest, medtem ko so posest kmečkih podložnikov vpisovali v zemljiško knjigo (AS 336). Osnova za deželno desko so bili podatki, navedeni v imenjski knjigi (AS 173), ki je bila uvedena zaradi obdavčenja stanovske posesti in je bila torej davčna knjiga, medtem ko je bila Deželna deska knjiga, ki je utemljevala lastninsko pravico. Vanjo so vpisovali vse listine (pogodbe, testamente, poročna pisma, darovnice ipd.), ki so se nanašale na posest, spremembe, ki so se nanašale na to posest, in bremena.

Deželna deska za Kranjsko je bila uvedena s patenti iz let 1747 (ta patent za uvedbo deželne deske ni imel velikega pomena) in 1757.

Že leta 1756 so bili deželni stanovi pozvani, naj izročijo potrebne imenjske knjige deželnemu sodišču, leta 1757 pa je bil izdan ukaz, naj se začne z vnašanjem rubrik iz imenjske knjige v deželno desko.

Glavni namen uvedbe deželne deske je bil zagotavljanje varnosti pri kreditnih poslih. Uvajala se je za tista gospostva, posesti in imenja, ki so bila zajeta v imenjski knjigi, in za hiše v lasti deželanov. V deželno desko so vpisovali vse listine, ki so se nanašale na določeno posest in vse spremembe v zvezi z njo.

S pripravami na uvedbo deželne deske za Kranjsko so začeli že v 30-ih letih 18. stol. Leta 1756 je bilo določeno, da bo Urad deželne deske deloval v deželni hiši. Določeni so bili tudi uradniki deželne deske: poddirektor, registrator, kanclist in pisarniški uslužbenec. Instrukcije iz leta 1757 so posebej določale delovni čas urada ter ukrepe v primeru odsotnosti uradnikov in v primeru

požara. En ključ Urada je hranil doma poddirektor, drugega pa registrator, ki je hranil še ključ arhiva.

Patent z dne 9. 9. 1762 je urejal poslovanje deželne deske. Urad deželne deske (Landtafel Amt) je bil priključen deželnemu sodišču in je ves čas svojega obstoja ostal v okviru deželnega sodišča oziroma njegovih naslednikov. Patent iz leta 1762 je dalje določal, da vodi urad deželni glavar ali predsednik deželnega sodišča. Predsednik deželnega sodišča je skupaj s svetom odločal, ali se odobri vloge za intabulacijo ali ekstabulacijo iz deželne deske.

Deželna deska je bila javna, vsak je lahko zahteval pojasnilo o vsebini posameznega vpisa. Po letu 1760 ni mogla biti nobena posest vpisana v imenjsko knjigo, če lastništvo prej ni bilo izpričano v deželni deski.

Staro deželno desko sestavljajo quaterni različnih barv. Quaterne sestavljajo različne serije listin, ki se nanašajo na določeno pravno dejanje. Kranjsko deželno desko sestavlja 13 različnih barvnih serij, skupaj 27 quaternov. Večino so začeli voditi junija 1759, zadnji vpisi so iz konca leta 1832. Vpise v quaterne so opravljali uradniki deželne deske na osnovi originalnih listin. Vpis je moral biti natančen prepis izvirnika.

Leta 1833 so tudi pri kranjski deželni deski uvedli glavno knjigo, ki je bila sestavljena iz vložkov. Vsak vložek je predstavljal eno deželnodeskino posest. Listine, po katerih so se vnašali vpisi v glavne knjige, so se poslej prepisovale v eno samo serijo knjig listin. Glavna knjiga je omogočala pregled nad lastništvom posamezne posesti. Od leta 1851 pri deželni deski niso več prepisovali listin, temveč so jih hranili v izvirniku. 25. 3. 1874 je bil sprejet deželni zakon o zemljiški knjigi, ki je veljal tudi za vodenje deželne deske, pri kateri so zato leta 1878 nastavili novo glavno knjigo, ki pa je že pravzaprav zemljiška knjiga za posestva, vpisana v deželno desko. Deželno desko za Kranjsko so prenehali voditi po sprejemu novega zakona o zemljiški knjigi leta 1930. Večina vpisov v glavne knjige je zaključenih v letih 1932 in 1933. S prenehanjem vodenja deželne deske je prenehal delovati tudi Urad deželne deske.

Historiat fonda:

Fond je izročilo Okrožno sodišče v Ljubljani 26. 11. 1959 in 2. 6. 1961.

SI AS 1102 C. KR. GENERALNA DIREKCIJA ZEMLJIŠKO-DAVČNEGA KATASTRA, 1819–1914 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25397>

Ime ustvarjalca AG:

- K. k. Grundsteuerregulierungs-Hofkommission (1810–1827)
- C. kr. dvorna komisija za regulacijo zemljiškega davka (1810–1827)
- K. k. Vereinigte Hofkanzlei (1827–1848)
- C. kr. združena dvorna pisarna (1827–1848)
- K. k. Finanzministerium (1848–1850)

- C. kr. finančno ministrstvo (1848–1850)
- K. k. Generaldirektion des Grundsteuerkatasters (1850–1864)
- C. kr. generalna direkcija zemljiško-davčnega katastra (1850–1864)
- K. k. Generaldirektion für die direkten Steuern (1864–1865)
- C. kr. generalna direkcija za direktne davke (1864–1865)
- K. k. Finanzministerium (1865–1910)
- C. kr. finančno ministrstvo (1865–1910)
- K. k. Generaldirektion des Grundsteuerkatasters (1910–1918)
- C. kr. generalna direkcija zemljiško-davčnega katastra (1910–1918)

Historiat ustvarjalca:

S cesarskim ukazom 21. 8. 1810 je bila ustanovljena Dvorna komisija za regulacijo zemljiškega davka (K. k. Grundsteuerregulierungs-Hofkommission), ki naj uredi sistem regulacije zemljiškega davka. Njeno delo je bilo v letih 1813–1815 prekinjeno. Komisija je vodila dela pri stabilnem katastru, ki je bil zapovedan s cesarskim ukazom dne 23. 12. 1817. Katastrska merjenja je vodil department za merjenja (Vermessungs-department), ki se je delil na dva oddelka: I. za trigonometrično regulacijo in litografski inštitut (Abteilung für die trigonometrische Triangulierung und das Lithographische Institut) in II. za mapiranje ali detajlno merjenje (Abteilung für die Mappierung oder Detailvermessung). Leta 1818 je bila ustanovljena za izvedbo triangulacije Podkomisija triangulacijskega in kalkulacijskega biroja (Unterkommission des Triangulierungs- und Kalkülbüros). Konec leta 1827 je Dvorna komisija za regulacijo zemljiškega davka prenehala delovati in njene posle je prevzela Združena dvorna pisarna (Vereinigte Hofkanzlei) do leta 1848. Najvišje vodstvo tehničnih del je prevzela Centralna komisija katastrskega merjenja (Katastralvermessungs-Zentralkommission). Ta je bila 1831. razpuščena in leta 1835 ponovno vzpostavljena. V letih 1848–1850 so bili posli katastrskih operacij podrejeni C. kr. finančnemu ministrstvu (K. k. Finanzministerium). Leta 1850 je bila ustanovljena Generalna direkcija zemljiško davčnega katastra (Generaldirektion des Grundsteuerkatasters), delovala je do 1864. Po letu 1850 sta bila oba oddelka ločena in Triangulacijski in kalkulacijski biro je prešel v delokrog Vojnega ministrstva (K. k. Kriegsministerium). V letu 1860 se oba oddelka ponovno združita in Podkomisija triangulacijskega in kalkulacijskega biroja se preimenuje v Direkcijo triangulacijskega in kalkulacijskega biroja (Direktion des Triangulierungs- und Kalkülbüros). Leta 1864–1865 je prevzela posle Generalne direkcije zemljiškega katastra Generalna direkcija za direktne davke (Generaldirektion für die direkten Steuern). Od 1865 je spadal zemljiško davčni kataster pod Sekcijo za upravno službo (Sektion für den Verwaltungsdienst) C. kr. finančnega ministrstva. Dne 24. 5. 1869 je bil izdan zakon o regulaciji zemljiškega davka. Zakon o evidenci zemljiško davčnega katastra 23. 5. 1883 je poveril to nalogo Finančnemu ministrstvu. Leta 1890 je bil v Finančnem ministrstvu ponovno ustanovljen Triangulacijski in računski biro. Dne 30. 3. 1910 je bila ustanovljena Generalna direkcija zemljiško davčnega katastra.

Historiat fonda:

Gradivo je prevzel AS na podlagi VI. čl. Arhivskega sporazuma med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo iz leta 1923 in Protokola med FLRJ in Republiko Avstrijo iz leta 1958 in to večkrat: 16. 3. 1986 (operati nivelizacije in triangulacije, 8. predaja, 9. 12. 1986, seznam 5); 8. 3. 1988 (9. predaja, 11. 12. 1987, seznam 2 – operati nivelizacije in triangulacije, seznam 3 – spisi Generalne direkcije zemljiško davčnega katastra); 15. 5. 1989 (10. predaja, 20. 4. 1989, seznam 3 – karte iz Historične zbirke). Gradivo je bilo pred prevzemom hranjeno v treh institucijah, in sicer spisi Generalne direkcije zemljiško davčnega katastra v Finančnem arhivu, operati triangulacije in nivelizacije v Vojnem arhivu (Triangulierungsoperte und Präzisionsnivellement) ter karte v Historični zbirki kart v Zveznem uradu za cementiranje in merjenje na Dunaju. Predano je bilo gradivo za slovensko ozemlje, ki je bilo leta 1923 v okviru Kraljevine SHS. Preostalo gradivo je še v navedenih institucijah. Nekaj gradiva je predanega v mikrofilmih (kadar se ne nanaša le na slovensko ozemlje) in se nahaja v fondu Zbirka dopolnilnih mikrofilmov (glej AS 1087), nekaj gradiva pa so tiskane normalije. V okviru fonda smo ohranili sestavne dele, kakor so bili ob prevzemu.

SI AS 1138 GEODETSKA UPRAVA REPUBLIKE SLOVENIJE, 1822–1989 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25493>

Ime ustvarjalca AG:

Geodetska uprava pri Vladi Ljudske republike Slovenije (1947–1953)

Geodetska uprava Ljudske republike Slovenije (1953–1963)

Geodetska uprava Socialistične republike Slovenije (1963–1990)

Geodetska uprava Republike Slovenije (1991–)

Historiat ustvarjalca:

V Kraljevini Jugoslaviji je bila geodetska služba centralizirana v Beogradu. Pri posameznih pokrajinah oziroma banovinah so bili pri finančnih direkcijah ustanovljeni oddelki za kataster. Po okupaciji se je zemljiški kataster vzdrževal po prejšnjih načelih. Na osvobojenem ozemlju je bila geodetska sekcija ustanovljena 20. 1. 1944 z odredbo Glavnega štaba NOV in POS, kateremu je bila tudi podrejena.

Po osvoboditvi je bila geodetska služba tako pri Ministrstvu za finance z oddelkom za kataster, ki je sodeloval pri agrarni reformi, kot pri Ministrstvu za gradnje z geodetskim oddelkom, ki je bil zadalžen predvsem za inženirsko-geodetska dela pri gradbeni obnovi. Hkrati so pri Ministrstvu za gradnje ustanovili tudi Projektivni zavod.

Z Uredbo o ustanovitvi in pristojnosti Geodetske uprave pri Vladi LRS z dne 26. 3. 1947 (Ur. l. LRS, št. 14/47) je bila geodetska dejavnost v Sloveniji združena. Tehnično osebje je bilo 1. 7. 1947 vključeno v republiško podjetje Geodetski zavod, ki je 1952. dobilo položaj ustanove s samostojnim financiranjem. Republiška geodetska uprava pa je bdela nad geodetskim kadrom v posameznih občinah.

Historiat fonda:

Gradivo je izročil ustvarjalec 14. 7. 1969, 7. 5. 1985, 11. 6. 1986, 18. 2. 1988 in 7. 12. 1989. Fond vsebuje tudi geodetsko, katastrsko, topografsko in kartografsko gradivo od prve polovice 19. stol. dalje.

Del gradiva je izročil ustvarjalec v letu 2001. Gradivo o državni meji je 12. 7. 2007 izročil Oddelek za državno mejo.

AS 3000 ZBIRKA DIGITALNIH KOPIJ ZEMLJIŠKIH KATASTROV 19. STOLETJA, 1811–1880 (FOND)

URL: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=27712>

Historiat fonda:

AS 3000 je umetno oblikovana zbirka skeniranih slik AS 3000 je umetno oblikovana zbirka skeniranih katastrskih kart in protokolov.

Zaradi omogočanja pregledovanja datotek in lažjega predstavljanja in iskanja lokacij katastrskih občin v naravi smo grafičnemu delu franciscejskega katastra dodali pregledne karte. Dodali smo še skenirane slike s topografskimi znaki za lažje razumevanje zapisov na kartah oznaka (kresija) S Topografski znaki in zemljevidi.

Gradivo zajema dele fondov:

AS 179 Franciscejski kataster za Primorsko

AS 176 Franciscejski kataster za Kranjsko

AS 181 Reambulančni kataster za Kranjsko

AS 177 Franciscejski kataster za Štajersko

AS 178 Franciscejski kataster za Koroško

AS 182 Reambulančni kataster za Koroško

AS 180 Kataster za Prekmurje

Ohranjeno gradivo je iz obdobja od leta 1811 do okrog 1880.

Spletni pregledovalnik je javno dostopen na spletu na URL naslovu:

http://sigov3.sigov.si/cgi-bin/htqlcgi/arhiv/enos_isk_kat.htm

Joc Triglav, univ. dipl. inž. geod.

Geodetska uprava Republike Slovenije

Območna geodetska uprava Murska Sobota

Slomškova ulica 19, SI-9000 Murska Sobota

E-pošta: joc.triglav@gov.si